

Рассматривается влияние доминирующих ценностей национальной культуры на институциональные изменения. Анализ ментальных черт украинского населения свидетельствует о низкой склонности к самоорганизации, поэтому важное значение приобретает государственное регулирование как источник институциональных изменений.

Ключевые слова: менталитет, институциональные изменения, склонность к самоорганизации / организации.

Shkodina I. V.

The dominant values of the national culture as a factor of institutional changes

This paper examines the influence of the dominant values of national culture on the institutional changes. The analysis of mental traits of Ukrainian indicates a low disposition to self-organization, so the important have the state regulation as a source of institutional changes.

Key words: *mentality, institutional changes, the disposition to self-organization*

Шкодiна Iрина Вiталiївна – доцент, кандидат економiчних наук, доцент кафедри економiчної теорiї Харкiвського iнституту банкiвської справи Унiверситету банкiвської справи Нацiонального банку України (м. Київ).

УДК 331.101.262:33(477)

М. В. Луцук

INTELEKTUALNI RESURSI YAK OSNOVA KONKURENTOSPROMOZHNI NACIIONALNIH EKONOMIK

Розкрито роль iнтелектуальних ресурсiв у розвитку економiки як суспiльних наукових знань, соцiальної системи, основного фактора економiчного розвитку; проаналiзовано показники науково-технiчного та iнновацiйного потенцiалу в розвинутих країнах i наведено тiсний зв'язок мiж рiвнем нацiональної конкурентоспроможностi i розвитком науково-технiчного прогресу.

Ключові слова: *iнтелектуальні ресурси, нацiональна економiка, конкурентоспроможнiсть, глобалiзацiя, науково-технiчний прогрес, iнновацiї, економiка знань.*

Постановка проблеми. Iнтелектуальні ресурси належать до числа найбiльш рушiйних i невизначених категорiй, використовуваних в економiчних i

© М. В. Луцук, 2013

соціологічних дослідженнях. Зацікавлення проблемою інтелектуальних ресурсів і породжене ним різноманіття теоретичних підходів пов'язують, як правило, з переходом найбільш розвинених країн до постіндустріального суспільства.

Поряд із глобалізацією найважливішим чинником на сучасному етапі, що робить вплив на розвиток світового господарства, є науково-технічний прогрес, супроводжуваний стрімким розвитком у всіх секторах економіки. Останнім часом підвищення рівня відкритості економік розвинених країн стимулювало швидке поширення технологічних, економічних і соціальних нововведень із країн – лідерів НТП у всьому світі.

Сучасні тенденції світового розвитку демонструють, що в постіндустріальному суспільстві інтелектуальні ресурси перетворюються на найцінніший капітал, володіння та ефективне використання якого забезпечує стійкий економічний розвиток і підтримку національної конкурентоспроможності у світовому господарстві та є джерелом процвітання країни.

У сучасному світі якість управління інноваційними процесами та їхнє державне стимулювання стали визначальним фактором конкурентоспроможності національних економік. Через непослідовність у проведенні науково-технологічної та інноваційної політики в Україні закріплюються тенденції до технологічного відставання від розвинених країн світу. Наслідком цього стає зниження конкурентоспроможності національної економіки, гальмування розвитку високотехнологічних галузей промисловості, падіння кваліфікованості робочої сили. Це зумовлює зростання загроз національній безпеці, подальше відставання України від економічно розвинених країн світу і перетворення її в ресурсний придаток країн-лідерів.

Головним джерелом економічного зростання країни мають стати нові наукові знання та процеси їх розширеного продукування і комерційного використання. З 1991 року в Україні норма щодо забезпечення державою бюджетного фінансування наукової та науково-технічної діяльності обсягом – не менше ніж 1,7% валового внутрішнього продукту (ВВП) України. Типова щорічна цифра видатків на науку становить 0,3–0,5% ВВП, унаслідок чого наука в нашому суспільстві відігравала переважно соціокультурну функцію. Відомо, що економічна функція науки починається з обсягів фінансування, більших від 0,9% ВВП [2]. Зниження рівня фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) призвело до відпливу з України кваліфікованих наукових і технічних кадрів, занепаду багатьох наукових шкіл, стрімкої деградації матеріально-технічної бази наукових і науково-технологічних досліджень, переважного впровадження в Україні запозичених технологій не найвищої якості, зростання ролі іноземних інвесторів.

Як наслідок, протягом останніх 15-ти років зростає залучення носіїв нових (наукових) знань українського походження і здобутих ними резуль-

татів у сферу інноваційної діяльності сусідніх держав, зменшуються обсяги можливої бази об'єктів інноваційної діяльності в Україні, знижується кількість інноваційно активних підприємств (26% 1994 року проти 14,2% 2007-го).

Зазначимо, що серед країн Європейського Союзу мінімальні показники інноваційної активності мають Португалія – 26% і Греція – 29%, але навіть вони у два рази вищі, ніж в Україні, порівняно з країнами-лідерами, такими як Нідерланди (62%), Австрія (67%), Німеччина (69%), Данія (71%) та Ірландія (74%), розрив з Україною ще більший – 3÷4 рази [4].

Загальні обсяги фінансування 2011 року наукової та науково-технічної діяльності, що виділяв уряд за рахунок загального фонду бюджету України, становили більш ніж 3,7 млн гривень, що на третину більші від попереднього року та майже удвічі більше, ніж 2006-го, при цьому 22,6% цих коштів було спрямовано на фундаментальні дослідження, а 66% – на прикладні дослідження і розробки (рис. 1).

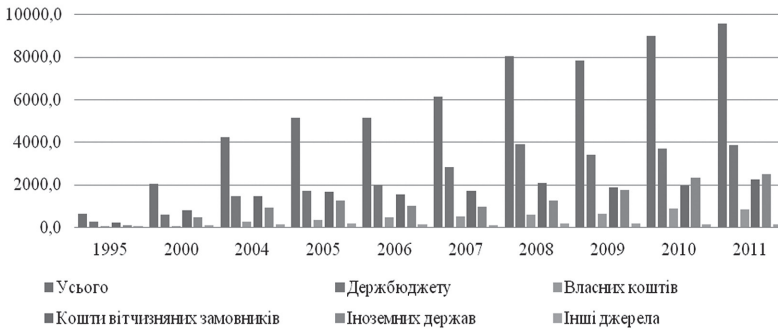

Рис. 1. Обсяг фінансування наукових і науково-технічних робіт за джерелами фінансування (у фактичних цінах, млн грн)

Примітка. Розроблено на основі статистичних даних за 2011 рік [4]

Також зросли витрати організацій на фундаментальні, прикладні дослідження, науково-технічні розробки і науково-технічні послуги. Якщо 1995 року загалом витрати становили 596,2 млн грн, то вже 2011-го сума збільшилась майже в 10 разів і становила 9 365 млн грн, включаючи витрати на заробітну плату, матеріальні витрати та інші поточні витрати (рис. 2).

На стартовому етапі реформ, 18 років тому, Україна входила в елітну групу країн із найвищим рівнем наукоємності економіки, мала значний науковий потенціал і працювала на потреби всього колишнього Союзу. Тому витрати на науку 1990 року досягали більше ніж 3% від ВВП країни. Такі ж показники, не більші, мали в той час найрозвинутіші країни світу: Японія, США, Німеччина, Франція, Велика Британія. І хоча рівень технологічного розвитку

вітчизняної економіки тоді був нижчий від цих країн, а значна частка продукції була неконкурентоспроможною на світових ринках, науковий потенціал використовувався недостатньо продуктивно, усе ж таки Україна залишалася індустріально розвинутою [1].

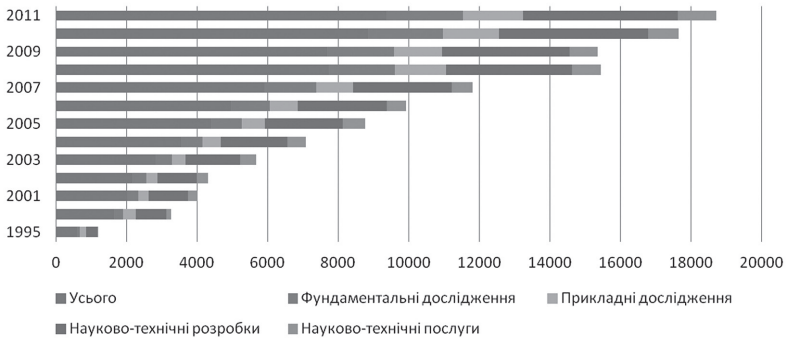

Рис. 2. Витрати організацій на виконання наукових і науково-технічних робіт

Примітка. Розроблено на основі статистичних даних за 2011 рік [4]

У важкі часи суспільство завжди згадує про науковців, технократів і новаторів, тому що без них ті проблеми, що стають перед країною, розв'язати неможливо. Сучасна криза – прекрасна ілюстрація того, що у розвинутих країнах Нобелівські лауреати стають ключовими міністрами, приймають нові технологічні програми, транснаціональні корпорації збільшують обсяги фінансування інновацій.

Сьогодні, як засвідчують фахівці, світом володіє не той, хто має ресурси, а той, хто має інтелектуально-інноваційний потенціал і технології для видобутку, оброблення та збереження цих ресурсів. Тобто основою розвитку сучасної економіки як України, так і розвинених країн є база знань. Сучасне суспільство все більше набуває рис «суспільства знань», а саме соціальної системи, яка будується і розвивається навколо процесів виробництва, використання і розподілу наукових знань, процесів, що конструюють соціальну реальність, економічні, політичні, ментальні структури та спосіб життя людини.

Україна сьогодні володіє потужним стратегічним інтелектуальним ресурсом у формі національної системи вищої освіти, ядро якої становлять класичні університети та їхні наукові школи. Одним із головних здобутків цієї системи є нарощення якісної складової науково-педагогічного персоналу. Саме у вищій школі зосереджена найбільша кількість докторів і кандидатів наук, з року в рік зростають кількісні показники студентства, яке здобуває вищу освіту, розширюються аспірантура і докторантура [2].

Водночас більшість стратегічних можливостей університетів в Україні перебувають у полі стратегічних загроз, серед яких можна виокремити такі.

Передусім, це загроза втрати спадковості поколінь висококваліфікованих фахівців у виробничому секторі, унеможливлення реалізації стратегії її інноваційного розвитку, навіть реальних техногенних катастроф. Адже кількісне розширення вступу до вищої школи характеризується структурним дисбалансом за напрямками підготовки фахівців із вищою освітою. Природничо-наукові та інженерно-технічні галузі знань не входять до престижних спеціальностей, відображенням чого є катастрофічне зниження конкурсу на природничі спеціальності.

Друге. Якщо раніше для України були характерні процеси «відпливу умів», коли за кордон від'їжджали доктори і кандидати наук, то сьогодні спостерігаємо процеси «відплив умів, що формуються»: тепер уже значна частина кращих студентів, які вибороли на конкурсній основі різноманітні гранти на закордонне навчання, не поспішає пов'язувати своє професійне майбутнє з Батьківщиною. І це становить у майбутньому для України загрозу неспроможності відтворення свого стратегічного інтелектуального ресурсу.

По-третє, найбільш загрозливим є те, що після отримання наукового ступеня науковими дослідженнями в подальшому займаються лише один із чотирьох нових кандидатів наук і половина нових докторів наук.

Тому, на мій погляд, Україні потрібне таке інноваційне середовище, яке поставить розвиток і виробництво нових суспільних, наукових знань на потік. Ідеться про розвиток національної системи знань, про передову науку й ефективну національну освіту, а починати потрібно з розв'язання проблем відтворення кадрів української науки.

Принципи успішного розвитку інтелектуального потенціалу суспільства, у тому числі й свобода творчості, недоторканність інтелектуальної власності, наповнення структурних утворень новим змістом, активне включення в міжнародний розподіл праці – усі ці підходи спроможні реалізувати різні наукові фонди, шляхом незалежного експертного конкурсного відбору, надання грантової підтримки ініціативним проектам і розробкам.

Елементом такої раціональної системи, що визнана світовою науковою практикою, став Державний фонд фундаментальних досліджень як складова національної інноваційної системи. Сьогодні в базах даних ДФФД – інформація про понад 22 тисячі поданих запитів і 5 тисяч наданих грантів, близько 20 тисяч публікацій, сотні монографій та підручників, десятки патентів – усе це результат проведених 32 конкурсів і досліджень за 17 років [1].

Для розбудови інтелектуально-орієнтованої економіки і формування знанневого суспільства Україна повинна мати ефективну науку світового рівня: високопродуктивних науковців, сучасне технологічне оснащення та інформаційне забезпечення їхньої праці, раціональну організацію науково-дослідних,

дослідно-конструкторських розробок, розвинуту систему комерціалізації наукових результатів, інакше кажучи – науку з високим інноваційним потенціалом.

Глобальною світовою тенденцією останніх десяти років є поступове збільшення наукових витрат як державою, так і корпораціями, а також подолання тенденції стабілізації показників загальної наукоємності ВВП (відношення національних витрат на НДДКР до ВВП).

Розвинуті країни вже «окупували» найбільш швидкозростаючий і тому найбільш перспективний (з погляду експортних доходів) інноваційно-технологічний сегмент світового ринку, багато в чому завдяки протекціоністській політиці щодо наукоємної продукції, що пов'язано із привабливістю цього ринку. За останні 10–15 років вони завершили «4-ту технологічну революцію», пов'язану з інтелектуалізацією виробництва і приступили до створення інформаційного суспільства.

Лідуючі позиції щодо показника наукоємності економіки в ЄС займають Швеція (1-ше місце), Фінляндія (2-ге) і Данія (3-тє). За цим показником вони випереджають США і перебувають практично на одному рівні з Японією. Однак у підсумку Європа значно відстає від Японії і США [5].

Щодо України спостерігається задовільна, за світовими мірками, пропорція витрат великих корпоративних структур на науково-технічну діяльність. Проте можна побачити великий розрив в абсолютних обсягах такого фінансування, особливо якщо врахувати чисельність населення і кількість зайнятих у науково-технічній сфері.

Інтелектуальний потенціал України й дотепер залишається досить потужним (за даними ЮНЕСКО, за інтелектом нації Україна посідає 23-тє місце, у той час як Фінляндія – 1-ше, США – 13-тє, Росія – 27-ме), незважаючи на те, що за останні роки її науково-технічний потенціал скоротився у 2,5–3 рази.

У рейтингу Всесвітнього економічного форуму у 2008–2009 роках Україна серед 134-х країн посіла у сфері розвитку початкової освіти 37-ме місце, у сфері розвитку вищої освіти – 45-тє, у сфері формування факторів інноваційного розвитку 52-ге, за оснащенням сучасними технологіями – 65-тє, у сфері захисту прав інтелектуальної власності – 114-тє [6].

Високорозвинені країни прагнуть забезпечити наукоємність на рівні 3% від ВВП. В Україні з 1995 року цей показник тримається на рівні 1,2–1,3%, що навіть нижче від законодавчо встановленого рівня (1,7%) і від рівня 1990-го (3,11% від ВВП) [7].

Інтелектуальний ресурс країни може забезпечити кардинальну переорієнтацію стратегії її розвитку, перехід від простого виробництва до виробництва на базі наукових знань. Тільки створення ефективної системи нарощення українського інтелектуального потенціалу разом з активізацією інноваційного

підприємництва, відродження вітчизняного виробництва на базі прогресивних науково-технічних досягнень і високих технологій стане основою інноваційного прориву України, її виходу на лідируючі позиції у світогосподарському розвитку та формування інтелектуальної економіки. Водночас наголошується, що можливість такої переорієнтації створюється лише за умови комплексного підходу: забезпечення фінансування освіти і науки не менше ніж 6% ВВП; упровадження принципу цільового фінансування пріоритетних напрямів інноваційної діяльності; стимулювання кооперації підприємств, науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів; реалізації державної політики підтримки інноваційного підприємництва; розвитку і розробки локальних механізмів активізації вироблення та комерціалізації інтелектуальної продукції. Ключове місце в цьому комплексі належить освіті, яка продукує високоосвічені людські ресурси та забезпечує генерування і поширення знань у суспільстві [3].

Отже, національна політика країни має бути спрямована на ефективне нарощення і використання інтелектуальних ресурсів для забезпечення розвитку економіки та її конкурентних переваг на світовому ринку. Перш за все, необхідні активні дії з нарощення інтелектуального потенціалу: розширення масштабів вищої освіти, залучення все більшої частки населення до різних форм навчання, диверсифікація джерел і зростання обсягів фінансування освіти та науки, реалізація комплексних заходів із підвищення якості загальногуманітарної та професійної підготовки кадрів. Пріоритетним стратегічним завданням для країни має стати підвищення ефективності інноваційної діяльності, упровадження механізмів активізації інтелектуальних ресурсів сучасного рівня і включення їх у відтворювальний процес. Важливим у цьому плані для України є позитивний досвід інших країн зі створення локальних центрів, у яких діють сприятливі пільгові умови для реалізації всіх стадій інноваційного процесу. Саме створення таких оазисів для науково-технічних розробок та їх комерціалізації може закласти передумови для продукування таких інтелектуальних результатів, які дійсно зможуть забезпечити прорив країни в інноваційному розвитку.

Список використаних джерел

1. Україна – 2015: Національна стратегія розвитку // Громадсько-політичне об'єднання.
2. Статистичний щорічник України за 2011 рік.
3. Програма інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів // Матеріали парламентських слухань у Верховній Раді України 17 червня 2009 року / За заг. ред. проф. В. І. Полохала.
4. <http://www.oecd.org> – Main science and technology indicators 2011/2012.
5. www.weforum.org – офіційний сайт Всесвітнього економічного форуму.
6. www.ukrstat.gov.ua.
7. Чамара І. Інтелектуальні ресурси у світогосподарському розвитку: Автореф. дис. ... канд. екон. наук. – К., 2007.

Луцьк М. В.

Интеллектуальные ресурсы как основа конкурентоспособности национальных экономик

Раскрыта роль интеллектуальных ресурсов в развитии экономики как общественной научной системы, социальной системы, основного фактора экономического развития; проанализированы показатели научно-технического и инновационного потенциала в развитых странах и приведена тесная связь между уровнем национальной конкурентоспособности и развитием научно-технического прогресса.

Ключевые слова: интеллектуальные ресурсы, национальная экономика, конкурентоспособность, глобализация, научно-технический прогресс, инновации, экономика знаний.

Lytsuk M. V.

Intellectual resources as a basis competitiveness for national economies

The role of intellectual resources in the economy as a social scientific knowledge, social system, an essential factor of economic development, performance analysis of scientific, technological and innovative capacity in developed countries and given the close relationship between the level of national competitiveness and the development of scientific and technological progress.

Key words: intellectual resources, national economy, competitiveness, globalization, technological progress, innovation, knowledge economy.

Луцьк Марія Василівна – аспірант Феодосійської фінансово-економічної академії Київського університету ринкових відносин, старший лаборант кафедри економіки та управління персоналом Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ).

УДК 658.012.4

О. Л. Коломієць

РОЗВИТОК ЕВРИСТИЧНИХ ФУНКЦІЙ ОРГАНІЗАЦІЙ

Розглянуто методичні положення з розвитку евристичних функцій організацій. Увагу приділено етапам формування евристичних рішень організацій, а також факторам, які слід ураховувати, приймаючи ці рішення під час виконання креативно-інноваційних проектів.

© О. Л. Коломієць, 2013